

POSTANOWIENIE

28 marca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marcin Krajewski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 28 marca 2024 r. w Warszawie
zażalenia Banku spółki akcyjnej
na wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 16 grudnia 2022 r., I ACa 815/22,
w sprawie z powództwa T.S. i D.S.
przeciwko Bankowi spółce akcyjnej
o zapłatę, ewentualnie o ustalenie i zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie o
kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym
postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa powodowie domagali się od pozwanego w ramach żądania głównego – zapłaty 338 435,38 zł oraz 240 278,45 franków szwajcarskich wraz z odsetkami, a w ramach żądania ewentualnego – ustalenia, że bliżej określone postanowienia umowy kredytu zawartej 21 sierpnia 2008 r. między powodami a Bankiem S.A. stanowią niedozwolone postanowienia umowne i nie wiążą powodów, a także zapłaty 126 377,23 zł z odsetkami.

Wyrokiem częściowym z 28 lutego 2022 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku oddalił powództwo w odniesieniu do roszczenia głównego, przyjmując, że w stanie

faktycznym umowa kredytu nie była nieważna, co stanowiło przesłankę zasadności tego roszczenia. Sąd przyjął jednocześnie, że nie było jeszcze możliwe rozstrzygnięcie co do zasadności roszczenia ewentualnego, gdyż m.in. wymagałoby to przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego.

W wyniku apelacji powodów wyrokiem z 16 grudnia 2022 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku uchylił wyrok Sądu Okręgowego i przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu wskazał, że Sąd pierwszej instancji naruszył art. 317 § 1 k.p.c., gdyż wydał wyrok częściowy w sytuacji, gdy nie było to możliwe. Przepis ten ustanawia wyjątek od zasady wyrażonej w art. 316 § 1 k.p.c., w związku z czym nie może być wykładany rozszerzająco. W razie zgłoszenia żądania ewentualnego obok głównego sąd nie może wydać wyroku częściowego wyłącznie co do roszczenia zgłoszonego na pierwszym miejscu przez jego oddalenie. Rozstrzygnięcie o części żądania lub o niektórych z żądań pozwu może mieć miejsce tylko w przypadku kumulacji przedmiotowej roszczeń w rozumieniu art. 191 k.p.c. W razie sformułowania roszczenia w sposób ewentualny nie dochodzi zaś do rzeczywistej kumulacji roszczeń. Wydanie wyroku częściowego nie jest dopuszczalne w odniesieniu do kwestii, co do której orzeczenie powinno być wydane jednocześnie z rozstrzygnięciem o głównym przedmiocie procesu, a przypadek taki zachodzi w razie zgłoszenia roszczenia ewentualnego, o którym sąd powinien orzec jednocześnie z oddaleniem roszczenia głównego.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego wydanie wyroku częściowego przy niespełnieniu przesłanek z art. 317 § 1 k.p.c. oznacza, że nie doszło do rozpoznania istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c., co uzasadniało wydanie orzeczenia kasatoryjnego.

Pozwany wniósł zażalenie na wyrok Sądu Apelacyjnego, zaskarżając go w całości i podnosząc zarzuty naruszenia:

1. art. 317 § 1 w zw. z art. 187 § 1 pkt 1 i 2 oraz art. 191 k.p.c., jak również art. 386 § 4 k.p.c., przez uznanie, że Sąd pierwszej instancji nie mógł w niniejszej sprawie wydać wyroku częściowego i nie rozpoznał istoty sprawy;

2. art. 378 § 1 w zw. z art. 379 k.p.c. przez przekroczenie granic rozpoznania apelacji i uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji na podstawie przepisów postępowania, których naruszenia powód nie zarzucał w apelacji;

3. art. 378 § 1 w zw. z art. 382 k.p.c. przez odmowę merytorycznego rozpoznania sprawy przez Sąd drugiej instancji, podczas gdy Sąd Apelacyjny winien był samodzielnie rozpoznać roszczenia ewentualne.

Powodowie wyrazili w postępowaniu zażaleniowym swoje stanowisko w odrębnym, niebędącym odpowiedzią na zażalenie, piśmie procesowym, w którym oświadczyli, że „co do zasady nie kwestionują zażalenia złożonego przez pozwaną”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadny okazał się pierwszy z przedstawionych zarzutów.

Wyrażony przez Sąd Apelacyjny pogląd co do niedopuszczalności wydania wyroku częściowego w wypadku sformułowania roszczeń w sposób ewentualny był reprezentowany przez niektórych przedstawicieli doktryny. Przedstawiano go zazwyczaj bez uzasadnienia albo uzasadniano lakonicznie z odwołaniem do ścisłego związku między roszczeniem głównym i ewentualnym. Wskazano również, że art. 317 § 1 k.p.c. dotyczy wyłącznie rzeczywistej kumulacji roszczeń, natomiast do kumulacji takiej nie dochodzi w razie sformułowania żądania w sposób ewentualny (M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, art. 1-447¹⁶, red. M. Manowska, LEX/el. 2022, uw. 1 do art. 317).

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego zdecydowanie dominuje jednak stanowisko przeciwne. W uzasadnieniu uchwały z 9 listopada 2021 r., III CZP 70/20 (OSNC 2022, nr 5, poz. 50), Sąd Najwyższy przyjął, że ze względu na zależność między rozstrzygnięciem o żądaniu głównym a rozstrzygnięciem o żądaniu ewentualnym celowe jest, aby sąd najpierw wyrokiem częściowym oddalił żądanie główne, a dopiero po uprawomocnieniu się tego wyroku rozstrzygnął wyrokiem końcowym o żądaniu ewentualnym. Pogląd ten był następnie powtarzany w szeregu kolejnych orzeczeń Sądu Najwyższego (zob. postanowienia z 8 grudnia 2022 r., III CZ 302/22; z 23 listopada 2022 r., III CZ 307/22; z 8 lutego 2023 r., III CZ 470/22; z 21 lutego 2023 r., III CZ 403/22; z 31 marca 2023 r., III CZ 373/22). Wyrażany jest także bardziej stanowczy pogląd,

zgodnie z którym rozstrzyganie o roszczeniu ewentualnym jednocześnie z wydaniem przez sąd pierwszej instancji rozstrzygnięcia oddalającego roszczenie główne nie tylko nie jest celowe, ale w ogóle pozostaje niedopuszczalne (zob. postanowienie SN z 11 marca 2024 r., III CZ 196/23), przy czym rozpowszechnione jest stanowisko, zgodnie z którym rozstrzygnięcie o roszczeniu ewentualnym jest niemożliwe tak długo, jak długo rozstrzygnięcie oddalające roszczenie główne można poddać kontroli kasacyjnej (zob. postanowienia SN: z 28 lutego 2023 r., III CZ 371/22; z 13 kwietnia 2023 r., III CZ 471/22, i z 25 października 2023 r., III CZ 194/23).

Pogląd wyrażany w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego zasługuje na podzielenie. Zgodnie z art. 317 § 1 zd. 1 k.p.c. sąd może wydać wyrok częściowy, jeżeli nadaje się do rozstrzygnięcia tylko część żądania lub niektóre z żądań pozwu. Nie ulega wątpliwości, że w przypadku sformułowania przez powoda żądania głównego i ewentualnego mamy do czynienia z kilkoma odrębnymi żądaniami. Dla przyjęcia tego wniosku nie jest niezbędne przesądzenie, czy w takim przypadku dochodzi do kumulacji roszczeń w rozumieniu art. 191 k.p.c., co – jak się wydaje – budziło największe wątpliwości przedstawicieli doktryny wypowiadających się przeciwko dopuszczalności wydania wyroku częściowego w analizowanym przypadku.

Istota roszczenia ewentualnego polega na tym, że sąd może o nim orzekać dopiero wówczas, gdy oddalone zostanie roszczenie główne. Z tego punktu widzenia na aprobatę zasługuje stanowisko, zgodnie z którym przynajmniej w przypadku orzeczenia sądu pierwszej instancji oddalenie roszczenia głównego i rozstrzygnięcie co do roszczenia ewentualnego nie powinny następować jednocześnie. Roszczenie ewentualne ma swoisty „warunkowy” charakter – staje się aktualne dopiero w chwili negatywnego rozstrzygnięcia o roszczeniu głównym. Nie może tu chodzić o jakiegokolwiek, tymczasowe rozstrzygnięcie, ale o rozstrzygnięcie cechujące się jakimś stopniem trwałości – prawomocne albo, jak przedstawił to Sąd Najwyższy we wskazanych orzeczeniach, rozstrzygnięcie, którego nie można już poddać kontroli kasacyjnej. Z tego punktu widzenia oddalenie roszczenia głównego wyrokiem częściowym jest nie tylko rozwiązaniem możliwym i rekomendowanym, ale nawet koniecznym. Skoro roszczenie

ewentualne aktualizuje się dopiero w chwili definitywnego rozstrzygnięcia oddalającego roszczenie główne, to wcześniejsze orzekanie o roszczeniu ewentualnym stanowi wyrokowanie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem w rozumieniu art. 321 § 1 k.p.c.

Za zasadnością przyjętej interpretacji przemawiają poważne komplikacje praktyczne, które pojawiają się w sytuacji, gdy sąd pierwszej instancji jednocześnie oddali powództwo w zakresie roszczenia głównego i uwzględni roszczenie ewentualne, a wyrok zostanie zaskarżony apelacją przez powoda wyłącznie w odniesieniu do oddalenia powództwa głównego. W uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z 9 listopada 2021 r., III CZP 70/20, zaproponowano rozwiązanie, zgodnie z którym w takiej sytuacji wyrok sądu pierwszej instancji nie uprawomocnia się także w części rozstrzygającej o żądaniu ewentualnym, a jeśli sąd odwoławczy na skutek apelacji uzna, że żądanie główne jest zasadne i zmieni lub uchyli zaskarżony wyrok w części oddalającej to żądanie, to automatycznie traci moc rozstrzygnięcie co do żądania ewentualnego. Jak słusznie wskazano jednak w wyroku Sądu Najwyższego z 11 stycznia 2024 r., II CSKP 836/23, dla przyjęcia takiego rozwiązania nie ma podstaw normatywnych. Wiąże się to z ryzykiem powstania wysoce niepożądanej sytuacji, w której istnieje jednocześnie prawomocne orzeczenie uwzględniające zarówno roszczenie główne, jak i ewentualne. Dla uniknięcia takiego przypadku zasadne jest, aby oddalenie powództwa głównego następowało zawsze wyrokiem częściowym, tak jak uczynił to Sąd pierwszej instancji w niniejszej sprawie.

Za zasadny należało również uznać zarzut przekroczenia granic rozpoznania apelacji. Zgodnie z mającą moc zasady prawnej uchwałą składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55, sąd drugiej instancji rozpoznający sprawę na skutek apelacji nie jest związany przedstawionymi w niej zarzutami dotyczącymi naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty dotyczące naruszenia prawa procesowego; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

Nie ulega wątpliwości, że wadliwość orzeczenia wytknięta Sądowi Okręgowemu w zaskarżonym wyroku, polegająca na wydaniu wyroku częściowego w sytuacji, gdy nie było do tego ustawowych przesłanek, jest wadliwością wynikającą z naruszenia prawa procesowego, a mianowicie art. 317 § 1 k.p.c. W apelacji powodowie podnieśli zarzuty naruszenia przepisów postępowania, jednak żaden z zarzutów nie odnosił się do wymienionego przepisu i przesłanek wydania wyroku częściowego. Nie ulega również wątpliwości, że naruszenie art. 317 § 1 k.p.c. nie powoduje nieważności postępowania zgodnie z art. 379 k.p.c. W związku z tym Sąd drugiej instancji nie powinien z urzędu brać pod uwagę ewentualnego naruszenia art. 317 § 1 k.p.c., nawet jeżeli naruszenie to miałoby wpływ na wynik sprawy.

Zasadność wskazanych wyżej zarzutów sprawia, że dla rozpoznania zażalenie nie jest niezbędne odniesienie się do trzeciego zarzutu, w ramach którego skarżący podnosi, że nawet w razie przyjęcia słuszności rozumowania Sądu Apelacyjnego co do niedopuszczalności wydania wyroku częściowego, Sąd ten mógł orzec co do zasadności roszczeń ewentualnych. Wskazać należy jedynie, że kwestia dopuszczalności orzekania przez sąd drugiej instancji po raz pierwszy co do roszczenia ewentualnego, o którym nie orzekł sąd pierwszej instancji, jest przedmiotem zagadnienia prawnego sformułowanego w sprawie III CZP 61/23.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c.

Na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego winno znaleźć się w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

(E.M.)

[ms]

